

2. Вахненко Т. Кредитний бум в Україні в контексті світових координат / Т. Вахненко // Економіст. – 2008. – № 5. – С. 34–35.
3. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 102–109.
4. Шевчук В. О. Макроекономічні наслідки кредитного буму в Україні / В. Р. Шевчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду розвитку України. Фінансовий ринок: глобалізація та євроінтеграція : [зб. наук. пр.] / НАН України, Ін-т регіон. дослід. – Львів, 2008. – Вип. 1 (69). – С. 94–102.
5. Кириченко О. А. Антикризова інвестиційна політика / Кириченко О. А., Харченко О. І. // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 1. – С. 64–74.
6. Луців Б. Л. Інвестиційний потенціал банківської системи / Б. Л. Луців, Т. Б. Стечишин // Фінанси України. – 2009. – № 9. – С. 68–77.
7. Остафіль О. Банківське фінансування підприємств корпоративного сектора економіки України / О. Остафіль, М. Рубаха // Економіст. – 2008. – № 8. – С. 50–53.
8. Україна у 2008 р.: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – К. : НІСД, 2008. – 744 с.
9. Герасимова С. В. Інвестиційний потенціал банківської системи України / С. В. Герасимова, О. В. Ленюхіна // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 8. – С. 249.

Рецензенти:

Тимофєєв В.М. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри “Економічного аналізу та обліку” Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”;

Халін В.П. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і кредиту Харківського економіко-правового університету.

УДК 334.732.2

ББК 65.262.1

Олійник О.О.

ФУНКЦІОНУВАННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ: ДОСВІД ПОЛЬЩІ

Національний університет біоресурсів і природокористування України,
Кабінет Міністрів України,
03041, м. Київ,
вул. Героїв Оборони, 11,
тел.: 0445278890

Анотація. Проаналізовано процес трансформації кооперативних банків Польщі протягом 1990–2010 рр. Визначено особливості діяльності кооперативних банків у Польщі, їх місце в банківському секторі та результативність діяльності. Запропоновано шляхи розвитку кооперативної кредитної системи в Україні.

Ключові слова: кооперативний банк, сільські території, малі й середні підприємства.

Annotation. The transformation of cooperative banks in Poland during 1990–2010 is analyzed. Peculiarities of cooperative banks in Poland, their role in the banking sector and the effectiveness of their activities are defined. The perspectives of development of the cooperative credit system in Ukraine are proposed.

Key words: cooperative bank, rural areas, small and medium enterprises.

Вступ. Розвиток малих і середніх підприємств (МСП) є ключовим моментом кожної країни, яка прагне до суцільного піднесення добробуту своїх громадян. Такий розвиток можливо забезпечити за умови належного кредитування МСП. Закордонний досвід свідчить, що основними постачальниками кредитних ресурсів для МСП є кооперативні кредитні інститути, зокрема, кредитні спілки, кооперативні банки. Особливо актуальним є розвиток кооперативних кредитних установ для сільської місцевості.

Останнім часом в Україні простежується монополізація товарного сільськогосподарського виробництва великими агропідприємствами (агрохолдингами), які витісняють з ринку малі та середні підприємства. Ситуація ускладнюється ще й нерівністю доступу до кредитних ресурсів. Агрохолдинги нерідко мають доступ до дешевих зовнішніх заборозень. У свою чергу МСП сьогодні мають практично єдине джерело залучення кредитних ресурсів – кредити комерційних банків, які, в основному, не зацікавлені в наданні мікрокредитів і надають кредити за високими процентними ставками. Для розв'язання цієї проблеми в Україні слід розвивати кооперативні кредитні установи. Із цією метою корисним є вивчення досвіду інших країн. У Польщі кооперативні банки відіграють ключову роль у контексті забезпечення кредитними ресурсами малих і середніх підприємств, передусім у сільській місцевості. Тому досвід цієї країни є цікавим для України, яка характеризується низькою розвиненістю кооперативної кредитної системи.

Дослідженнями щодо проблем розвитку кооперативних банків у Польщі займалися такі вчені: Є.Кулавік [1; 2; 3], А.Даниловська [4], Т.Шудек [5; 6], А.Завойська [7].

Постановка завдання. Мета статті – на основі аналізу досвіду функціонування кооперативних банків у Польщі, які є основними постачальниками кредитних ресурсів для малих і середніх підприємств у сільській місцевості, обґрунтування можливості його використання в Україні.

Результати. Кооперативні банки в Польщі були засновані ще в 1861 році й не були знищені та продовжували функціонувати під час комуністичного періоду. На початку ринкових трансформацій у Польщі нараховувалося біля 1 660 кооперативних банків, які були, в основному, локальними й зосереджувалися переважно в сільській місцевості. Кооперативні банки контролювалися з боку Банку харчової промисловості (Bank Gospodarki Żywnościowej – BGZ), який обслуговував насамперед сільське господарство й був частиною централізованої монобанківської структури. На початку 90-х ситуація в кооперативних банках була достатньо складною внаслідок деструктивних процесів в економіці. Було прийнято ряд законодавчих актів, спрямованих на реструктуризацію кооперативних банків (головний з них Закон про реструктуризацію кооперативних банків та Банку харчової промисловості (BGZ) від 24 червня 1994). У результаті була створена трирівнева кооперативна система з такими рівнями: кооперативні банки, регіональні банки, національний банк. До кінця 1997 року було засновано 9 регіональних банків, а всі кооперативні банки були зобов'язані стати членами одного з регіональних банків (так званого афілійованого банку), географічно близько розташованого до кооперативного банку. Банк харчової промисловості (BGZ) був трансформований у Національний банк кооперативної кредитної системи.

Банк харчової промисловості (BGZ) належав державі й регіональним кооперативним банкам, у свою чергу, власниками регіональних банків були кооперативні банки. Переважно членами кооперативних банків були фермери, дрібні підприємці, роздрібні торговці.

Діяльність кооперативних банків обмежувалася географічно (у межах територіальної громади, де був розташований офіс банку) і спектром послуг (відкриття й обслуговування банківських рахунків, залучення депозитів, надання кредитів, прийняття гарантій, зберігання цінних паперів, а також здійснення строкових депозитів у регіональних афілійованих банках).

Основними завданнями регіональних банків були: представляти інтереси асоційованих кооперативних банків, зберігати поточні й обов'язкові резерви кооперативних банків, здійснювати міжбанківські розрахунки та інші трансакції за рахунками кооперативних банків, управляти ліквідністю кооперативних банків і забезпечувати їх кре-

дитами, здійснювати моніторинг діяльності кооперативних банків на предмет відповідності їх діяльності законодавству, статуту та угодам про афілійоване членство.

Банк харчової промисловості відповідав за забезпечення фінансової стабільності й ліквідності регіональних і кооперативних банків, представляючи їх інтереси перед польською владою й міжнародними фінансовими інститутами, і за моніторинг фінансових показників регіональних банків.

У той самий час на ринку функціонувало три незалежних від Банку харчової промисловості (BGZ) афілійованих банки, які разом з асоційованими кооперативними банками створювали дворівневу кооперативну систему. У 1995 році один із трьох банків був трансформований у регіональний банк.

Зазначені вище зміни позитивно вплинули на ефективність кооперативного банківського сектора, але мали обмежений вплив на підвищення його операційної ефективності [7, с.5]. Зокрема, великі й потужні банки уникали відповідальності за зобов'язання малих і слабких банків. Для подолання негативних наслідків, а також в умовах глобалізації та консолідації банківського сектора, був обраний шлях на злиття кооперативних банків. Із цією метою був прийнятий у січні 2001 року новий Закон "Про кооперативні банки, їх об'єднання та об'єднані (афілійовані) банки", згідно з яким запроваджувалася дворівнева кредитна кооперативна система. Відповідно до цього Закону мінімальний розмір власного капіталу повинен становити до кінця 2007 року 1 млн євро для кооперативних банків та не менше 20 млн євро для банків другого рівня. У результаті таких трансформаційних процесів, які були спрямовані на посилення позиції кооперативного банківського сектора на фінансовому ринку Польщі та створення потужної банківської групи для забезпечення банківськими послугами сільського господарства й сільської місцевості, на кінець 2007 року кількість кооперативних банків становила 581, порівняно з 1953 в 1993 році [8; 9]. У свою чергу, десять регіональних кооперативних банків консолідувалися у два регіональні банки – Bank Polskiej Spółdzielczości S.A. (консолідувалося сім банків) і Gospodarczy Bank Wielkopolski (консолідувалося три банки). Банк харчової промисловості (BGZ) перестав бути національним банком кооперативної кредитної системи й був трансформований у звичайний універсальний комерційний банк, але з певною спеціалізацією на обслуговування аграрного та продовольчого сектора.

Згідно з новим законодавством, кооперативним банкам було дозволено самостійно вибирати регіональні банки без прив'язки до географічного розташування. Діяльність кооперативних банків зі статутним фондом до 5 мільйонів євро була розширена до меж однієї області (voivodeship), а для банків зі статутним фондом більше 5 мільйонів євро – у рамках усієї країни. У той самий час діяльність регіональних (афілійованих) банків набула ознак, які були притаманні національному банку трирівневої кооперативної кредитної системи.

Починаючи з 1989 року, трансформація кооперативних банків супроводжувалася дієвою державною допомогою. Зокрема, основними формами фінансової підтримки були: позики під низькі відсотки від Національного банку Польщі для підтримки об'єднання кооперативних банків; звільнення від сплати податку на прибуток та від формування обов'язкових резервів; кредити від фонду банківських гарантій (з 1995); реструктуризація облігацій на покупку поганих кредитів і позик кооперативних банків [6, с.120; 7, с.4].

Крім загальноприйнятих відмінностей між комерційними банками й кооперативними банками (організаційно-правова форма, мета діяльності, процедура прийняття рішення на загальних зборах тощо), для Польщі характерні такі особливості: власний капітал кооперативних банків може бути сформований тільки за рахунок національного капіталу, у той час як комерційні банки можуть створюватися за участю іноземного

капіталу, також кооперативні банки в Польщі відіграють ключову роль у фінансуванні сільських територій у цілому й сільського господарства зокрема [6, с.121–123].

Яку ж роль відіграють кооперативні банки в банківському секторі Польщі? Дані таблиці засвідчують, що, незважаючи на велику кількість кооперативних банків (їх питома вага серед усіх банківських установ протягом 1997–2010 рр. склала, відповідно, 94,0 та 89,2%), питома вага їх активів у банківському секторі становила протягом 1997–2010 рр., відповідно, 4,5 та 6,0%, зобов'язань – 5,2 та 6,1%. Отже, зазначені дані підтверджують, що кооперативні банки відіграють незначну роль у банківському секторі Польщі.

Результативність діяльності кооперативних банків Польщі є нижчою порівняно із середнім значенням щодо банківського сектора, особливо в контексті показника “співвідношення операційних витрат до операційних доходів”. Протягом 1997–2010 рр. значення цього показника в кооперативних банках було вищим, ніж у банківському секторі (табл.1). Але, з іншого боку, упродовж певних років кооперативним банкам вдавалося краще управляти своїм власним капіталом й активами порівняно з комерційними банками. Зокрема, протягом 2008–2010 рр. рентабельність активів (ROA) і власного капіталу (ROE) у кооперативних банках була вищою порівняно з комерційними банками, що свідчить про менший вплив світової фінансової кризи на діяльність кооперативних банків.

Таблиця 1

Кооперативні банки в порівнянні з банківським сектором у Польщі, 1997–2010 рр.

Показник	1997	2001	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Усього банків	1 378	713	649	647	645	649	643	646
у т.ч. кооперативні банки	1 295	642	588	584	581	579	576	576
Питома вага активів кооперативних банків у банківському секторі, %	4,5	4,5	5,8	6,2	6,2	5,5	5,9	6,0
Питома вага зобов'язань кооперативних банків у банківському секторі, %	5,2	5,6	5,4	6,1	6	5,4	5,8	6,1
Співвідношення операційних витрат до операційних доходів, %*	71,8/ 55,6	69,5/ 62,4	72,2/ 61,6	72,9/ 59,2	69,2/ 56,3	66,0/ 54,4	71,5/ 54,2	69,2/ 52,3
ROA, %*	2,0/ 2,1	1,6/ 1,0	1,6/ 1,6	1,3/ 1,7	1,5/ 1,7	1,7/ 1,5	1,2/ 0,8	1,1/ 1,0
ROE, %*	30,8/ 34,1	19,4/ 12,1	17,6/ 20,6	14,5/ 22,5	17,2/ 22,5	8,6/ 7,4	9,3/ 8,6	9,4/ 8,9

*У чисельнику – для кооперативних банків, у знаменнику – для банківського сектора.
Джерело: [8; 9].

Як уже зазначалося, кооперативні банки в Польщі історично розвивалися як банки для забезпечення банківськими послугами сільських територій, отже, їх основними клієнтами були фермери та члени сільської громади. В умовах підвищення конкуренції з боку комерційних банків, а також унаслідок змін у сільському господарстві відбулася певна переорієнтація кооперативних банків на досягнення власного економічного результату, а не на забезпечення інтересів членів кооперативних банків. Сьогодні коопе-

ративні банки в Польщі діють як універсальні банки, але зберігається чітка орієнтація на обслуговування сільського господарства та сільських територій. Про це свідчать такі дані. Протягом 1997–2007 рр. питома вага кредитів для сільського господарства становила 74% в структурі інвестиційних кредитів і 59% у структурі поточних кредитів [6, с.132]. Розвиток кооперативних банків як банків для забезпечення потреб сільського господарства та сільських територій зумовлений тим, що через ці установи держава надає пільгові кредити для сільського господарства, а також через ці установи здійснюються виплати фермерам з фондів Європейського Союзу та національного бюджету.

Деякі дослідники взагалі зазначають, що пільгові кредити відіграли велику роль у створенні стабільної добре функціонуючої системи кооперативних банків, які забезпечують фінансовими послугами підприємців у сільській місцевості [10]. Надання пільгових кредитів сільськогосподарським підприємствам було розпочато в Польщі в 1990 р. і набуло значних масштабів. Так, починаючи з 1995 року, обсяг пільгових кредитів становив щорічно близько одного мільярда доларів США і їх питома вага в кредитній заборгованості сільськогосподарських підприємств становила біля 80%.

Висновки. Представлений аналіз досвіду розвитку кооперативних банків у Польщі дає можливість зробити такі висновки для України. Розвиток кооперативної кредитної системи є дуже актуальним для України, особливо в контексті розвитку сільських територій. В Україні сьогодні діють біля 700 кредитних спілок і нема жодного кооперативного банку. Отже, на нашу думку, основними шляхами розвитку кооперативної кредитної системи в Україні повинно бути створення афілійованих кооперативних банків, власниками яких мають стати кредитні спілки. Створення дворівневої кооперативної кредитної системи дозволить забезпечити кредитні спілки можливістю доступу до необхідних фінансових ресурсів як шляхом їх перерозподілу в межах системи кредитної кооперації, так і залученням відповідних ресурсів із зовнішніх джерел. Через кооперативні банки можуть здійснюватися рефінансування, диверсифікація ризиків, доступ до міжбанківської системи розрахунків, забезпечення переказу коштів у межах небанківських платіжних систем. Як показав досвід Польщі (було проведено анкетування президентів і членів правління 100 кооперативних банків Польщі на предмет, як вплинула реструктуризація на діяльність кооперативних банків), саме процес реорганізації та консолідації дозволив: розширити банківські продукти й послуги, забезпечити зростання власного капіталу, покращити якість послуг для клієнтів і кваліфікацію банківського персоналу [6, с.126].

Ключова роль у цих процесах повинна бути відведена державі – треба розробити законодавство, спрямоване на створення дворівневої кооперативної кредитної системи (нині існує тільки концепція розвитку системи кредитної кооперації), а також здійснювати активну фінансову підтримку цих процесів, зокрема, надання пільгових кредитів для консолідації, тимчасове звільнення від оподаткування, від формування обов'язкових резервів тощо.

1. Kulawik J. Changes in cooperative banks (in Polish) / J. Kulawik ; Institute of Agricultural and Food Economics. – Warsaw, 1994.
2. Kulawik J. Restructuring conditions for cooperative banks (in Polish) / J. Kulawik // Bank and credit. – 1996. – P. 12–17.
3. Kulawik J. Selected institutional aspects of cooperative bank and BGZ restructuring (in Polish) / J. Kulawik // Bank and credit. – 2000. – P. 39–48.
4. Danilowska A. Agricultural Credit Market in Poland – Experiences in the Market Economy / A. Danilowska. – Halle : IAMO, 2004. – Vol. 25. – P. 101–118.
5. Siudek T. Role of the cooperative banks in realization of agricultural and rural development policy: objectives in Poland / T. Siudek. – Halle : IAMO, 2008. – Vol. 38.
6. Siudek T. Polish cooperative banking sector in the face of systemic transformation and European integration in agriculture. Agric. Econ / T. Siudek. – Czech, 2010. – 56 (3) – P. 116–134

7. Zawojcka A. Do Cooperative Banks Really Serve Agricultural Sector in Poland? / A. Zawojcka, T. Siudek // Conference proceeding of the 11th Congress of the EAAE (European Association of Agricultural Economists) [“The Future of Rural Europe in the Global Agri-Food System”]. – Copenhagen ; Denmark, 2005. – August 24–27.
8. Report on the condition of Polish banks. – Polish financial supervision authority, 2007, 2010. – Режим доступу : http://www.knf.gov.pl/en/about_the_market/Banking/Publications/report/reports.html#mainContener.
9. Summary evaluation of the financial situation of Polish banks 2002. Warsaw: NBP. – Режим доступу : http://www.nbp.pl/homen.aspx?f=en/publikacje/o_nadzorze_bankowym/wyniki.html.
10. Danilowska A. The credit support system in the Polish agriculture / A. Danilowska // The Evaluation of 10 years performances, the 99th seminar of the EAAE (European Association of Agricultural Economists), 2005. – August 24–27.

Рецензенти:

Малік М.Й. – доктор економічних наук, професор, академік НААН України, завідувач відділу розвитку підприємництва і кооперації Національного наукового центру “Інститут аграрної економіки”;

Кручок Н.С. – кандидат економічних наук, доцент Національного університету біоресурсів і природокористування України.

УДК 368.03

ББК 65.27

Петришина Т.О.

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТРАХУВАННЯ МАЙНА Й ДОХОДІВ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Криворізький економічний інститут,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
50000, м. Кривий Ріг,
вул. Карла Маркса, 64,
тел.: 0564901781; 0667603947
e-mail: t_petrishina@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти страхування майна й доходів промислових підприємств у розрізі визначення та класифікації, ураховуючи полеміку, що існує в сучасній економічній літературі із зазначених питань.

Ключові слова: страхування, майно, доходи, прибуток, підприємницькі ризики, фінансові ризики, промислове підприємство.

Annotation. In the article theoretical aspects of insurance of the property and incomes of the industrial enterprises are considered in a definition and classification cut, considering of polemic which exists in the modern economic literature on this points in question.

Key words: insurance, property, incomes, profit, enterprise risks, financial risks, the industrial enterprise.

Вступ. Діяльність підприємств у ринкових умовах передбачає зміну економічного та правового статусу суб'єктів господарювання, заснованих як на державній, так і на інших видах власності. В умовах ринку менеджмент підприємств несе відповідальність перед власниками підприємства та суспільством за результати своєї діяльності. Для досягнення фінансової стабільності підприємство повинно мати можливість і право захистити себе від значних збитків, які можуть бути завдані надзвичайними подіями. Як доводить вітчизняний і зарубіжний досвід, з економічної точки зору найбільш прийнятним методом відшкодування збитків підприємств є страхування.